

KORKUT ATA TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

Uluslararası Dil, Edebiyat, Kültür, Tarih, Sanat ve Eğitim Araştırmaları Dergisi

The Journal of International Language, Literature, Culture, History, Art and Education Research

Sayı/Issue 15 (Nisan/April 2024), s. 895-918.

Geliş Tarihi-Received: 25.03.2024

Kabul Tarihi-Accepted: 14.04.2024

Araştırma Makalesi-Research Article

ISSN: 2687-5675

DOI: 10.51531/korkutataturkiyat.1458545

Ortaokul Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarının Yenilikçi Düşünme Becerisi Bağlamında Değerlendirilmesi

Evaluation of Secondary School Social Studies Textbooks in the Context of Innovative Thinking Skills

M. Mustafa AKÇAY*

Tevfik PALAZ**

Öz

Gelişen ve değişen dünyada bireylerin ve kurumların başarıya ulaşabilmesinde karşılaştıkları sorunlara farklı perspektiflerden yaklaşarak etkili kararlar alabilmesinde rol oynayan beceriler, bireylere daha karmaşık bir dünya ile başa çıkmayı sağlar. Üst düzey düşünme becerileri, 21. yüzyılda önem kazanmıştır. Çünkü bu beceriler, insanların gerçek yaşamda karşılaştıkları sorunları daha iyi çözmelerine, daha rasyonel kararlar almalarına ve yenilikçi düşünme beklentisini daha iyi karşılamalarına olanak sağlar. Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı, öğrencilerin üst düzey düşünme becerilerini teşvik ederken aynı zamanda anlamlı ve kalıcı öğrenmeyi hedefler. Program, günlük yaşamla ilişkilendirilmiş değerlere, becerilere ve yetkinliklere vurgu yaparak öğrencilerin önceki öğrenmelerini güçlendirir ve derinleştirir. Bu çalışma, 2018 yılında Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programına eklenen yenilikçi düşünme becerisinin 2023-2024 eğitim-öğretim yılında ortaokullarda okutulan sosyal bilgiler ders kitaplarında yer alıp almadığını tespit etmek amacıyla yapılmıştır. Çalışmanın materyalleri, 2023-2024 eğitim-öğretim yılında Türkiye genelinde okutulan 5, 6 ve 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarıdır. Doküman incelemesi yöntemi kullanılarak, alan uzmanlarıyla birlikte belirlenen anahtar kelimeler kullanılarak kitaplar taranmıştır. Yapılan analizler sonucunda yenilikçi düşünme becerisini çağrıştıran 8 anahtar kavram (*hayal, gözlem, merak, fikir, yenilik, icat, düşünme, sorgulama*) belirlenmiştir. Seçilen ders kitaplarında belirlenen anahtar kavramlara göre öğrenme alanları, üniteler taranmış ve frekansları hesaplanmıştır. Araştırma sonucuna göre incelenen ders kitaplarında 5. ve 6. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarının içeriklerinde anahtar kavramlar yeterince temsil edilmemektedir, ancak 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında belirlenen anahtar kavramlara daha fazla yer verildiği tespit edilmiştir. Ders kitaplarında gözlem, sorgulama ve merak gibi önemli anahtar kavramlara yeterince vurgu yapılmamıştır. Bunun yanı sıra, yenilikçi düşünme becerisini çağrıştıran kavramlara daha çok bilim, teknoloji ve toplum, üretim, dağıtım ve tüketim öğrenme alanlarında yer verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Sosyal bilgiler, yenilikçi düşünme, beceri, ders kitapları.

* Doktora Öğrencisi, Gazi Üniversitesi, e-posta: muhammetmustafaakcay@gmail.com, ORCID: 0009-0001-7430-1717.

** Doç. Dr., Gazi Üniversitesi, e-posta: tevfikpalaz@gazi.edu.tr, ORCID: 0000-0002-1631-531X.

Abstract

In a developing and changing world, skills that play a role in individuals and organizations' ability to make effective decisions by approaching the problems they face from different perspectives in order to achieve success enable individuals to cope with a more complex world. Higher order thinking skills have gained importance in the 21st century. Because these skills enable people to better solve the problems they face in real life, make more rational decisions and better meet the expectation of innovative thinking. The Social Studies Curriculum aims to encourage students' higher-order thinking skills while at the same time aiming for meaningful and permanent learning. The curriculum strengthens and deepens students' prior learning by emphasizing values, skills, and competencies associated with daily life. This study was conducted to determine the level of innovative thinking skills in social studies textbooks taught in secondary schools. The materials of the study were 5th, 6th and 7th grade social studies textbooks taught in Turkey in the 2023-2024 academic year. Using the document analysis method, the books were scanned using keywords determined together with field experts. As a result of the analysis, 8 key concepts (imagination, observation, curiosity, idea, innovation, invention, thinking, questioning) that evoke innovative thinking skills were identified. According to the key concepts identified in the selected textbooks, learning areas and units were scanned and their frequencies were calculated. According to the results of the study, it was determined that the key concepts were not sufficiently represented in the content of the 5th and 6th grade social studies textbooks, but the 7th grade social studies textbook included more key concepts. Important key concepts such as observation, questioning and curiosity were not emphasized enough in the textbooks. In addition, concepts that evoke innovative thinking skills are mostly included in the learning areas of science, technology and society with the production, distribution and consumption.

Keywords: Social studies, innovative thinking, skill, textbooks.

Giriş

Kitaplar, MÖ. III. bin yılın başlarında Mısır'da, birbirine bağlanmış yapraklardan oluşan tomarlar şeklinde ortaya çıkmıştır (Bozkurt, 2002, s. 120). Bu tomarlar, genellikle matematik ve dil bilgisi gibi konuları içeren basit çizimler içeriyordu (Kaya, 2006, s. 77). O dönemdeki Mısırlılar, kitabı bir fenerle özdeşleştirerek, onu "elde taşınacak bir fener" olarak tanımlamışlardır (Demirel & Kiroğlu, 2005). Buradaki temel amacın insanlara yol göstermek ve onları aydınlatmak olduğu belirtilmiştir. Teknolojik ve bilimsel gelişmeler zamanla kitapların biçim, içerik ve kullanılan malzeme bakımından değişim geçirmesine sebep olmuştur. Kitaplar, tarihsel süreçte farklı türlerde gelişme göstererek günümüze ulaşmıştır. Rulo kitaptan kodekse, kodeksten basılı kitaba, basılı kitaptan e-kitaba kadar birçok farklı kitap türü ortaya çıkmıştır. Kitaplar, farklı aşamalardan geçmelerine rağmen değişmeyen özelliklerini koruyarak bilgi aktarımını sağlamışlardır. Yazı, resim, şekil ve çizgi gibi sembollerle bilgiyi iletmeleri ve bilgiyi duyurma, yorumlama ve aktarma gibi işlevlere sahip olmaları, kitapların her zaman önemli bir araç olmasını sağlamıştır (Akpınar, 2021, s. 3). Kitaplar, insanlara yaşadıkları toplumun temel değerlerini, haklarını ve sorumluluklarını anlamalarına yardımcı olmanın yanı sıra çeşitli beceriler ve yetkinlikler kazanmalarına da katkı sağlarlar (Kılıç, 2005, s. 39). Ders kitapları, tarih boyunca eğitim süreçlerinde vazgeçilmez bir rol oynamış ve günümüzde hala önemini koruyan kaynaklardır. Eğitim ve öğretim faaliyetlerinin ayrılmaz bir parçası olan ders kitapları, öğrencilere hedeflenen bilgi ve becerileri aktarmak için kullanılan temel materyallerdir (Akbaba & Kaymakçı, 2022). Ders kitapları, konuyla ilgili temel bilgileri içerir ve genellikle konuyu açıklamak için metin, görseller, örnekler ve alıştırmalar içerir. Ayrıca öğretmenler ve öğrenciler, ders içeriğini anlamak, öğrenmek ve uygulamak için kullanır (Bayrakçı, 2005). Ders kitapları, belirlenen müfredat ve öğrenme hedeflerine uygun olarak hazırlanır ve öğrencilere eğitim programının içeriğini sunarak onları programdaki konular hakkında bilgilendirir. Ayrıca, öğrencilere konuları öğrenme ve anlama süreçlerinde yol gösterir. Dolayısıyla, öğrencilerin eğitim programını takip etmelerini ve hedeflenen öğrenme çıktılarına ulaşmalarını destekler (Ercantürk, 2015).

Ders kitapları, öğretmenin öğrencilere bilgi aktarma sürecindeki temel araçlarıdır. Öğretim programının hedeflerini sunmasının yanında, bilgiye erişimde eşitlik sağlayarak her öğrencinin aynı imkanlara sahip olmasını sağlar. Ülke genelinde tüm öğrenciler tarafından kullanıldığı için eğitimde birliği ve uyumu destekler. Öğrencilerin akademik gereksinimlerini karşılamanın yanı sıra ülkenin toplumsal ve siyasal ihtiyaçlarını ve çağın gereksinimlerini birleştirerek oluşturulan eğitim programlarının yansımalarını sunarlar. Bu şekilde, öğrencilerin erişimine açılan temel eğitim materyalleri haline gelirler (Doğan & Torun, 2018).

Başlangıçta, MÖ. III. bin yılın başlarında Mısır'da ortaya çıkan ilk kitapların yapraklardan oluşan tomarlar olduğu ve insanlara ışık tutma, yol gösterme amacı taşıdığı ifade edilmiştir. Teknolojik ilerlemelerle birlikte, kitapların biçimi ve içeriği değişmiş, farklı türler ortaya çıkmıştır. Ancak, kitapların temel özellikleri zaman içinde değişmemiş ve bilgi aktarımındaki hayati rolü süregelmıştır. Kitapların değişmeyen önemi ve bilgi aktarımındaki kritik rolü, ders kitaplarının öğrencilere temel bilgileri aktarma işleviyle birlikte, konuları açıklamak için metin, görseller, örnekler ve alıştırmalar içermesiyle sağlanmaktadır. Bu ifadeler, belirlenen müfredat ve öğrenme hedeflerine uygun olarak hazırlanan kitapların, insanlık tarihindeki evrimini, çeşitliliğini ve eğitimdeki kritik rolünü özetlerken aynı zamanda kitapların insanlara kılavuzluk etme ve bilgi aktarma amacını vurgular.

Ders kitaplarının öğrencilere ve öğretmenlere yönelik birtakım amaçları bulunmaktadır. Öğrencilere yönelik üç temel amacı bulunmaktadır. Bunlar; bilgilendirme, öğrenmeyi organize etme ve öğrenmede yol gösterici olma (Akpınar, 2021) şeklindedir.

- Bilgilendirme: Ders kitapları belirli bir konu hakkındaki bilgileri belirli bir düzen dahilinde öğrencilere sunar.
- Öğrenmeyi organize eder: Öğrenciye öğrenme sürecinde öğrendiklerini değerlendirme ve alıştırmaya yapma imkânı sağlar.
- Öğrenmede yol gösterici olması: Öğrenciler, ders kitapları sayesinde dış dünyayı yorumlar, algılar ve öğrendikleri bilgileri tekrar ederek anlamlandırır (Seguin, 1989).

Ders kitaplarının öğretmenlere yönelik temel amacı ise öğretim programının ve kazanımların tamamlayıcısı olarak sınıf içi etkinliklere ve uygulamalara kılavuzluk etmesidir (Kılıç, 2005). Öğretmenler, her eğitim seviyesinde ders kitaplarını başlıca öğretim aracı olarak kullanmaktadır ve ilgili dersin hedeflerini, içeriğini, etkinliklerini, ölçme ve değerlendirme süreçlerini ders kitapları aracılığıyla öğrenmektedirler (Nalçacı, 2011). Ayrıca ders kitapları, öğretmenlerin mevcut bilgilerini güçlendirerek özgüvenlerinin artmasını desteklemekte ve içerisinde yer alan konu ve araştırma soruları sayesinde derslerini daha etkili bir şekilde işlemelerine katkı sunmaktadır (Ceyhan & Yiğit, 2005). 1968 yılında müfredatımıza giren sosyal bilgiler dersi, öğrencilere çeşitli disiplinlerden bilgi, beceri ve değerleri bir araya getirerek, etkili bir vatandaşlık eğitimi sağlamayı amaçlar. Sosyal bilgiler eğitiminde, öğretmenler için vazgeçilmez bir kaynak olan ders kitapları, müfredatın belirlediği hedeflerin öğrencilere aktarılmasında kilit bir role sahiptir. Bu kitaplar, zengin içerikleriyle öğrencilere konuları anlamaları ve hedeflere ulaşmaları konusunda rehberlik ederler. Sosyal bilgiler ders kitapları, öğrenme alanlarında belirlenen kazanımların detaylı ve düzenli bir şekilde genişletilmiş halini içerir. Bu kitaplar, öğrencilere programdaki hedeflere ulaşmaları için gereken bilgiyi sağlamak amacıyla hazırlanır (Erdoğan, 2022, s. 284). Sosyal bilgiler ders kitaplarının tasarımı, 2005'te benimsenen yapılandırmacı eğitim paradigmasıyla değişmiştir. Bu

değişim ders kitaplarını yoğun ve karmaşık bilgiler içeren yapıdan kurtarıp, öğrencilerin deneyimlerine dayalı öğrenmeyi teşvik eden ve günlük yaşamlarıyla ilişki kurmalarını sağlayan bir yapıya dönüştürmüştür (Altun, 2013). Sosyal bilgiler ders kitapları, öğrencilerin sosyal konuları günlük hayatlarıyla ilişkilendirerek daha fazla etkileşime girmelerini sağlayarak onların sosyal bilgilere daha yakın olmalarına yardımcı olur (Ocak & Yurtseven, 2009). Bu süreçte, Türkiye’de sosyal bilgiler eğitiminde yansıtıcı düşünme anlayışı öne çıkmış ve ders kitapları, öğrencilerin sadece bilgi edinmekle kalmayıp, çevrelerinde ve günlük yaşamlarında karşılaştıkları durumlarla etkileşimde bulunarak öğrenmelerini teşvik eden bir araç haline gelmiştir (Erdoğan, 2022, s. 277).

Öğrencilerin sosyal bilgiler dersi ile demokrasi, adalet, eşitlik gibi değerleri benimseyerek toplumsal sorunlar karşısında sorumluluk sahibi olabilmeleri beklenir. Bireylerin şu anda ve gelecekte ön göremeyeceği sorunların üstesinden gelebilmeleri adına sosyal bilgiler dersi önemlidir. Ders kitapları, genellikle toplumun kabul ettiği ideolojinin değerlerini ve fikirlerini bireylere aktarmayı amaçlar. Bu noktada geçmişte, özellikle tarih, coğrafya ve vatandaşlık kitapları, belirli bir ideolojinin yaygınlaşmasında öncü bir rol oynamıştır (Pingel, 2003). Sosyal bilgiler dersi genel olarak tarih, coğrafya ve vatandaşlık gibi konuları kapsar ve bu disiplinler aracılığıyla toplumun kabul ettiği değerleri ve fikirleri aktarır. Dolayısıyla, sosyal bilgiler ders kitapları, toplumun kabul gören ideolojisinin yaygınlaşmasında önemli bir rol oynamıştır. Sosyal bilgiler dersi, etkin vatandaşlar yetiştirmeyi hedeflediği için soyut kavramları somut örneklerle açıklamanın önemli olduğu bir ders olarak karşımıza çıkar. Özellikle tarih ve coğrafya, vatandaşlık gibi konular öğrencilerin soyut düşüncelerini gerektirdiği için anlaşılması zor olabilir (İneç, 2017). Bu zorluğun üstesinden gelebilmek için öğretim materyalleri ve ders kitapları önemli bir role sahiptir (İneç, 2021, s. 244; İneç & Akpınar, 2017). Soyut kavramların anlaşılması ve öğrenilmesi sürecinde görsel, işitsel ve yazılı materyallerin kullanımı, öğrencilerin konuları daha iyi kavramalarına ve öğrenmelerine yardımcı olabilir. Sosyal bilgiler ders kitaplarının hazırlanmasında öğretim materyalleri ve yenilikçi etkinlikler öğrencilerin soyut konuları daha iyi anlamalarına ve öğrenmelerine yardımcı olabilir. Günümüzde, yazı yerine görsel materyallere daha fazla yer verilmesi, tasarım sürecinde kullanılacak materyallerin çeşitliliğini daha önemli hale getirmektedir (Yavaş, 2021, s. 216). Sosyal bilgiler dersinin amaçları ve kazanımları göz önüne alındığında, beceri eğitiminin bu derste önemli bir rol oynadığı ifade edebilmektedir (MEB, 2018). Bu becerilerden yenilikçi düşünme becerisi ile öğrenciler, sosyal bilgiler dersinde gerçek dünya hakkında bilgi edinerek, sosyal sorunları anlayıp eleştirel düşünme ve karar verme becerilerinden de faydalanarak düşüncelerini eyleme geçirebilir. Yenilikçilik (inovasyon), teknolojik gelişmelerin sosyal değişim üzerindeki etkilerini anlama ve değerlendirme süreçlerini içerir (Erkek, 2011). Yenilikçi düşünce paradigmasıyla sosyal bilgiler dersinde teknolojinin toplumları nasıl etkilediğini ve bu etkilerin sosyal yapılara olan yansımaları incelenebilir. Ayrıca öğrenciler yenilikçi düşünce yapısıyla farklı kültürleri ve toplulukları anlama, değerlendirme ve toplumsal konularda fikir üretme ve çözüm odaklı yaklaşımları benimseyerek düşüncelerini eyleme geçirebilirler. Yenilikçi düşünme en iyi ve en yeni fikirlerin yaşama uygulanması sürecidir. Bu süreçte bireyler, yeni bilgi ve deneyimi kullanırken aynı zamanda düşünce yapılarında yeni alanlar açarak en iyi ve güncel bilgiyi de takip etmeye çalışırlar (Fu, 2019). Düşünce yapılarında yeni düşünce alanları açmak için yeni bilgi ve deneyim kullanılır. Bu düşünme tarzının benimsenmesiyle bireyler, kişisel gelişiminden başlayarak ulusal düzeyde değişim ve ilerleme sağlayabilirler. Yenilikçilik, zihinsel tasarım sürecinde daha önce bilinen çözümlerinden farklı yollar izlemekle elde edilir. Yenilik, tasarımların benzer olmadığı, orijinal olduğu ve birbirine benzemeyen nitelikleri ifade eder (Hekkert, Snelders, & Wieringen, 2003). Fikir üretmede yenilikçi düşünme, kişinin düşündüğü alanla ilgili daha

önce sahip olduğu kavramlardan farklı olarak akla gelen fikir ve düşünceler olduğu ifade edilebilir (Mugge & Schoormans, 2012). Yeni fikirler elde edebilmek zihinsel etkinlik, zaman ve çaba gerektirir. Bu şekilde ortaya çıkan fikirler çok daha kıymetli ve benzersizdir. Yenilikçi zihinler, farklı fikirler ve kavramlar arasında ilişki kurabilir. Yenilikçi düşünme doğası gereği, kişilerin riskler alabilmesini ve yeni düşünme yapılarını tanıyabilmesini ister (Bull, Montgomery, & Baloché, 2010). Yaratıcı düşünmenin temeli; özgünlüğü, tekrarlanmazlığı ve aşkınlığında yatar (Xu & Chen, 2010). Yenilikçilik ise esasında zihinsel yapıyı değiştirebilmektir. Yaratıcı düşünceler üreterek ortaya çıkan özgünlükler, kişilerin tutum ve davranışlarını da değiştirebilirse yenilikçi düşünme aşamasına geçilebilir (Li, 1987). Bir birey, bir düşünceyi yeni olarak değerlendirdiğinde, bu bir yenilik olarak kabul edilir. Yenilik, yeni düşüncelerin ortaya atılmasıyla bir sorunu çözme veya mevcut çözümleri daha etkili hale getirme amacıyla uygulanabilir (Kalo, 2022). Yenilikçi düşünme, bir toplumu geliştirmek veya refah seviyesini artırmak amacıyla yapılan yeniliklerdir (Duran & Saraçoğlu, 2009).

Bireyin ve toplumun çok yönlü gelişmesi ve ayrıca toplumsal meselelere ve teknolojik gelişmeler noktasında zengin bir bakış açısı kazanması açısından yenilikçi düşünme becerisi oldukça önemlidir. Bu bağlamda eğitim ve öğretim faaliyetlerinde yenilikçi düşünme becerisine yer verilmeye başlanmıştır. Öğretim programlarının güncellenmesi kapsamında 2018 yılında Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programına yenilikçi düşünme becerisi eklenmiştir. Yenilikçi düşünme becerisinin çok yakın bir tarihte öğretim programında yer almasından dolayı bu beceriyle ilgili çalışmalarda oldukça azdır. Şanlı (2020), "Ortaokul Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarının Yenilikçi Düşünme Bağlamında Değerlendirilmesi" adlı çalışmada ortaokul sosyal bilgiler ders kitaplarını yenilikçi düşünme bağlamında incelemiştir. Araştırma sonucunda 5, 6 ve 7. Sınıf ders kitaplarında yenilikçi düşünme becerisiyle ilgili hangi kavramların daha çok vurgulandığı belirlenmiştir. Altay (2020), "Ortaokul Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarının Beceriler Açısından İncelenmesi" adlı çalışmada sosyal bilgiler ders kitapları beceri öğretimi bakımından incelenmiştir. Araştırma sonucunda sosyal bilgiler ders kitaplarının beceri öğretimi yönünden zengin bir içeriğe sahip olmasına rağmen sınıf düzeyinde dengesiz bir beceri dağılımının olduğu ortaya konmuştur. Gedik (2022), "Ortaokul Öğrencilerinin Yenilikçi Düşünme Becerilerinin İncelenmesi" adlı çalışmada ortaokul öğrencilerinin yenilikçi düşünme seviyeleri ortaya konmuştur. Demirkazan (2023), "Ortaokul Fen Bilimleri Ders Kitaplarının Yenilikçi Düşünme Bağlamında Değerlendirilmesi" adlı araştırmasında ortaokul fen bilimleri ders kitaplarını değerlendirmiştir. Araştırma sonucuna göre, ortaokul Fen Bilimleri ders kitaplarının içerik yönünden yenilikçi düşünme becerilerini yeterli düzeyde temsil ettiği sonucuna ulaşılmıştır.

Bu araştırmanın yapılmasındaki temel amaç 2018 yılında Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programına eklenen yenilikçi düşünme becerisinin sınıf düzeyinde sosyal bilgiler ders kitaplarında ne sıklıkla yer aldığını belirleyebilmektir. Nitekim Şanlı (2020), çalışmada sosyal bilgiler ders kitaplarını incelemiş ancak süreç içinde yenilikçi düşünme becerisinin ders kitaplarındaki değişim durumunu ortaya koymamıştır. Ayrıca sosyal bilgiler ders kitapları sadece öğrenme alanı bazında incelenmiş, ünite ve konu adlarının incelenmediği tespit edilmiştir. Dolayısıyla sosyal bilgiler ders kitaplarının 2020 yılından bu yana yenilikçi düşünme becerisi açısından nasıl bir değişim gösterdiğinin tespit edilmesi ve bu değişimin ünite ve konu başlıklarıyla ilişkilendirilmesi, araştırmanın temel gerekçesini oluşturmaktadır. Bunun yanında yenilikçi düşünme becerisiyle ilişkilendirilen anahtar kavramların çeşitlendirilerek daha kapsamlı bir araştırmanın gerçekleştirilmesi çalışmanın ikinci temel gerekçesini oluşturmaktadır.

Bu çalışmanın amacı, Türkiye'deki Millî Eğitim Bakanlığı (MEB) ortaokullarında kullanılan sosyal bilgiler ders kitaplarının, yenilikçi düşünme becerisini destekleyici içeriğe sahip olup olmadığını ortaya koymaktır. Bu amaç doğrultusunda araştırma süresince aşağıda belirlenen alt problemlere yanıt aranmıştır.

- Ortaokul sosyal bilgiler 5. Sınıf ders kitabında yenilikçi düşünme becerisiyle ilişkilendirilen anahtar kavramlar ne düzeyde yer almaktadır?
- Ortaokul sosyal bilgiler 6. Sınıf ders kitabında yenilikçi düşünme becerisiyle ilişkilendirilen anahtar kavramlar ne düzeyde yer almaktadır?
- Ortaokul sosyal bilgiler 7. Sınıf ders kitabında yenilikçi düşünme becerisiyle ilişkilendirilen anahtar kavramlar ne düzeyde yer almaktadır?

Yöntem

Bu kısımda, araştırmanın tasarımı, veri toplama araçları ve verilerin analiziyle ilgili açıklamalar sunulmuştur.

Araştırma Deseni

Araştırmada nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Çalışmada belirlenen ölçütler doğrultusunda sosyal bilgiler ders kitaplarını değerlendirmek amacıyla doküman analizi yöntemi tercih edilmiştir. Doküman incelemesi, araştırmanın odaklandığı özelliklerin yazılı metinlerde incelenerek veri elde edilmesine dayanır (Yıldırım & Şimşek, 2021). Yazılı eserler, bilmediğimiz birçok konu hakkında bilgi edinmemizi sağlayan önemli kaynaklardır. Yazılı eserlerin incelenmesinin amacı araştırmak istediğimiz olaylar ve olgular hakkında bilgi edinebilmektir (Yıldırım & Şimşek, 2021). 2023-2024 eğitim-öğretim yılında Millî Eğitim Bakanlığı tarafından yayınlanan sosyal bilgiler ders kitaplarının içeriği incelenerek, yenilikçi düşünme becerilerini geliştirmeye yönelik önemli özelliklerin ne ölçüde bulunduğunu belirlemek amacıyla bir içerik analizi gerçekleştirilmiştir.

Çalışma Grubu

Araştırma Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programına göre hazırlanmış, ders kitabı olarak 2023-2024 yılında eğitim-öğretim döneminde okutulmuş 5, 6 ve 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitapları çalışma grubu olarak ele alınmıştır. Çalışma grubu amaçlı örneklem yöntemlerinden ölçüt örnekleme göre belirlenmiştir. Çalışmada sosyal bilgiler ders kitaplarının 2023 yılında basılmış ve 2023-2024 eğitim-öğretim yılında Ankara ilindeki ortaokullarda okutulmuş olması ölçüt olarak kabul edilmiştir. Çalışmada kullanılan veriler ders kitapları doküman oldukları için etik kurulu izni gerekmemiştir.

Veri Toplama Araçları

Araştırmanın veri kaynağı, ortaokul sosyal bilgiler 5, 6 ve 7. sınıf ders kitaplarıdır. Araştırmada kullanılan sosyal bilgiler ders kitapları tablo 1' de sunulmuştur.

Tablo 1. Araştırmada İncelenen Ders Kitapları

Sınıf	Yazar	Yayıncı
5. Sınıf	Seçil Buket Harut	Ata Yayıncılık
6. Sınıf	Erhan Şahin	Anadol Yayıncılık
7. Sınıf	Öznur Açıl, Hülya Güvenç, Ayşegül Hayta, Sezcan Kılıç	Millî Eğitim Bakanlığı

Verilerin Toplanması

Araştırmanın temel veri kaynağını oluşturan 5, 6 ve 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarında, yenilikçi düşünme becerisinin ne düzeyde yer aldığını belirleyebilmek için 4 alan uzmanı ile görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Sosyal bilgiler eğitimi alanında öğretim üyesi doçent (1), doktora öğrencisi (1), devlet okulunda görev yapan sosyal bilgiler öğretmenleri (2) olmak üzere dört alan uzmanı, yenilikçi düşünme becerisiyle ilişkilendirilebilecek, bu beceriyi vurgulayan ve kullanıldığında yenilikçi düşünme becerisini çağrıştıran kelimeleri bulabilmeleri istenmiştir. Bu doğrultuda alanyazında yapılmış çalışmalar incelenmiş ve yenilikçi düşünme becerisiyle ilişkilendirilen anahtar kavramlar analiz edilmiştir. Demirkazan (2023), çalışmasında fen bilgisi ders kitaplarını yenilikçi düşünme bağlamında değerlendirmiştir. Çalışmasında yenilikçi düşünme becerisini temsil eden dokuz anahtar kavram belirlenmiştir: Buluş (icat), düşünme, fikir üretme, hayal etme, keşif, özgün, tartışma, tasarım, yaratıcılık. Şanlı (2020), çalışmasında ortaokul sosyal bilgiler ders kitaplarının yenilikçi düşünme bağlamında değerlendirilmesini amaçlamıştır. Çalışmasında yenilikçi düşünme becerisiyle ilişkili beş anahtar kavram belirlenmiştir: Düşünme, tartışma, yaratıcılık, yeni fikir, yenilik anahtar sözcükleridir. İncelenen anahtar kelimeler sonucunda, alan uzmanlarıyla birlikte toplam 11 kelime tespit edilmiştir. Araştırmacı ve alan uzmanları arasında yapılan son görüşmede ise 8 anahtar kavram belirlenerek fikir birliği sağlanmıştır. Verilerin güvenilirliğini değerlendirmek amacıyla Miles ve Huberman formülü kullanılmıştır. Bu formül, farklı uzmanlar tarafından kodlanan kavramların benzerlik oranını ölçerek iç tutarlılığı belirlemede kullanılır. %80 ve üzeri benzerlik oranına sahip olan sonuçlar güvenilir kabul edilmektedir (Miles & Huberman, 2015). Alan uzmanlarıyla gerçekleştirilen görüşme neticesinde yenilikçi düşünme becerisini çağrıştıran kelimeler tablo 2’de sunulmuştur.

Tablo 2. İlk etapta alan uzmanları tarafından önerilen anahtar kavramlar

Hayal	İcat	Düşünme	Sorgulama
Merak	Fikir	Risk alma	Tasarım
Gözlem	Yenilik	Özgünlük	

Uzman görüşleri sonucunda yenilikçi düşünme becerisini çağrıştırabilecek anahtar kavramlardan “Hayal, Gözlem, Merak, Fikir, Yenilik, İcat, Düşünme, Sorgulama” kelimelerinin çalışmada kullanılmasına karar verilmiştir. Verilerin güvenilirliğini yansıtan kodlayıcılar arası benzerlik %83 (>%80) olarak hesaplandığı için seçilen anahtar kelimeler güvenilir bulunmuştur. Nihai olarak tespit edilen anahtar kelimeler aşağıda sunulmuştur.

Tablo 3. Yenilikçi Düşünme Becerisiyle Bağlantılı Anahtar Kavramlar

Hayal	Merak	Yenilik	Düşünme
Gözlem	Fikir	İcat	Sorgulama

Ortaokul 5, 6 ve 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitapları, belirlenen anahtar kelimelerin tespit edilebilmesi için detaylı bir şekilde incelenmiş bu kelimelerin kullanım sıklığı analiz edilmiştir.

Elde edilen veriler, öğrenme alanları, ünite ve konu başlıklarını kapsayacak şekilde frekans ve yüzde olarak hesaplanmış ve tablolar halinde sunulmuştur. Verilerin analiz edilmesiyle, sosyal bilgiler ders kitaplarında yenilikçi düşünme becerisine ne kadar yer verildiği tespit edilmeye çalışılmıştır.

Verilerin Analizi

Sosyal bilgiler ders kitapları doküman analizi yöntemiyle incelenmiş ve içerik analizi gerçekleştirilmiştir. İçerik analizinde birbirine benzer veriler genel başlıklar altında düzenlenmiş ve okuyucunun anlayabileceği şekilde yorumlanır (Yıldırım & Şimşek, 2021)

Verilerin analiz sürecinde aşağıdaki adımlar takip edilmiştir.

- Seçme aşaması: İlk olarak araştırmanın amacına uygun olarak belge seçilmiştir. Veri toplama aracı olarak 2023-2024 yılında MEB tarafından yayınlanan 5, 6 ve 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitapları seçilmiştir.
- Gruplandırma aşaması: Ders kitabından geçen anahtar kelimeler öğrenme alanları, ünite ve konu başlıkları bazında kategorize edilerek tablolar halinde sunulmuştur.
- Genelleme ve soyutlama şaması: İncelenen kitaplardan belirlenen anahtar kelimelerin öğrenme alanı dağılımları hesaplanmıştır. Bu dağılımlar birleştirilerek genellemeye gidilmiştir.
- Kuramla ilişkilendirme aşaması: Sosyal bilgiler ders kitaplarının içeriği incelenerek, yenilikçi düşünme becerisi ve bu beceriyle ilişkili kavramların kitaplardaki yerini ortaya çıkarmak ve söz konusu beceriye ilişkin farkındalık oluşturarak yeni yazılacak kitaplara rehberlik etmek amacıyla bu çalışma gerçekleştirilmiştir (Früh 2001, aktaran Gökçe, 2006, s.59-60).

Bulgular

5, 6 ve 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarında, yenilikçi düşünme becerisiyle ilişkili anahtar kelimeler araştırılmış, tarama sonucunda anahtar kelimelerin frekansları, öğrenme alanları, üniteler ve ders kitabı içeriğindeki konu adları belirlenerek Tablo 4'te sunulmuştur

5. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabında Yenilikçi Düşünme Becerisiyle İlişkili Anahtar Kavramlara Yönelik Elde Edilen Bulgular

Tablo 4. 5. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabında Anahtar Kelimelerin Öğrenme Alanları ve Ünitelerdeki Frekans Dağılımı

Kavram	Öğrenme Alanı	Sınıf	Ünite	Konu Adı	Frekans
Hayal	Bilim, Teknoloji ve Toplum	5	Yaşamımızda bilim ve teknoloji	Bilim insanlarının ortak özellikleri	4
	Üretim, Dağıtım ve Tüketim	5	Ekonomi ve insan yaşamı	Çevremizdeki meslekler	1
	Üretim, Dağıtım ve Tüketim	5	Ekonomi ve insan yaşamı	Yeni fikirler geliştiriyoruz	2
	Küresel Bağlantılar	5	Bu dünya hepimizin	Geçmişten geleceğe armağan ortak miras	1
Gözlem	Kültür ve Miras	5	Geçmişe yolculuk	Uygarlıkları tanıyoruz	1
	Bilim, Teknoloji ve	5	Yaşamımızda bilim ve teknoloji	Cebimizdeki Kütüphane	1

	Toplum				
	Bilim, Teknoloji ve Toplum	5	Yaşamımızda bilim ve teknoloji	Bilim insanların ortak özellikleri	3
Merak	Kültür ve Miras	5	Geçmişe yolculuk	Uygarlıkları tanıyoruz	1
	Bilim, Teknoloji ve Toplum	5	Yaşamımızda bilim ve teknoloji	Cebimizdeki kütüphane	2
	Bilim, Teknoloji ve Toplum	5	Yaşamımızda bilim ve teknoloji	Bilim insanların ortak özellikleri	5
	Bilim, Teknoloji ve Toplum	5	Yaşamımızda bilim ve teknoloji	Araştırmacı çocuklar	4
	Bilim, Teknoloji ve Toplum	5	Yaşamımızda bilim ve teknoloji	-	2
	Üretim, Dağıtım ve Tüketim	5	Ekonomi ve insan yaşamı	Yeni fikirler geliştiriyoruz	1
Fikir	Birey ve Toplum	5	Bir bütünün parçasıyız	Olayların çok boyutluluğu	1
	Birey ve Toplum	5	Bir bütünün parçasıyız	Rollerimiz, haklarımız ve sorumluluklarımız var	2
	Bilim, Teknoloji ve Toplum	5	Yaşamımızda bilim ve teknoloji	Teknolojinin toplum üzerindeki etkisi	1
	Bilim, Teknoloji ve Toplum	5	Yaşamımızda bilim ve teknoloji	Bilim insanların ortak özellikleri	1
	Bilim, Teknoloji ve Toplum	5	Yaşamımızda bilim ve teknoloji	Araştırmacı çocuklar	3
	Üretim, Dağıtım ve Tüketim	5	Ekonomi ve insan yaşamı	Yeni fikirler geliştiriyoruz	2
	Üretim, Dağıtım ve Tüketim	5	Ekonomi ve insan yaşamı	-	5
	Üretim, Dağıtım ve Tüketim	5	Kitabın içindekiler bölümü	-	1
	Etkin Vatandaşlık	5	Etkin ve sorumluyum	-	2
	Küresel Bağlantılar	5	Bu Dünya hepimizin	Geçmişten geleceğe armağan: Ortak miras	1

Yenilik	Bilim, Teknoloji ve Toplum		Yaşamımızda bilim ve teknoloji	-	1
	Üretim, Dağıtım ve Tüketim	5	Ekonomi ve insan yaşamı	Yeni fikirler geliştiriyoruz	1
İcat	Kültür ve Miras	5	Geçmişe yolculuk	Uygarlıkları tanıyoruz	7
	Bilim, Teknoloji ve Toplum	5	Yaşamımızda bilim ve teknoloji	-	1
	Küresel Bağlantılar	5	Bu dünya hepimizin	Barışa giden yolculuk	1
	Küresel Bağlantılar	5	Bu dünya hepimizin	-	1
Sorgulama	Bilim, Teknoloji ve Toplum	5	Yaşamımızda bilim ve teknoloji	Cebimizdeki kütüphane	1
	Bilim, Teknoloji ve Toplum	5	Yaşamımızda bilim ve teknoloji	-	2
Düşünme	5. Sınıf sosyal bilgiler ders kitabında bu anahtar kelime bulunmamaktadır.				

- Bilim ve teknoloji öğrenme alanında düşünme dışında belirlenen anahtar kavramların hepsinin bulunduğu tespit edilmiştir. Merak kavramı 13 defa kullanılmış olup 2 defa ise ünite sonu değerlendirme bölümünde kullanılmıştır. Fikir kavramı 5 defa, hayal ve gözlem kavramları ise 4 defa kullanılmıştır.
- Üretim, dağıtım ve tüketim öğrenme alanında dört anahtar kavrama rastlanmıştır. Fikir kavramı 5 defa kullanılırken, hayal 2 defa, merak ve yenilik kavramları ise 1 defa kullanılmıştır.
- Kültür ve miras öğrenme alanında üç anahtar kavram tespit edilmiştir. İcat kavramı 7 defa kullanılırken, gözlem ve merak kavramları ise 1 defa kullanılmıştır.
- Küresel bağlantılar öğrenme alanında 3 farklı anahtar kavram tespit edilmiştir. İcat kavramı 2 defa kullanılırken, hayal ve fikir kavramları ise 1 defa kullanılmıştır.
- Birey ve toplum ve etkin vatandaşlık öğrenme alanında belirlenen anahtar kavramlardan sadece fikir kavramına rastlanmıştır. Birey ve toplum öğrenme alanında 3 defa, etkin vatandaşlık öğrenme alanında ise 2 defa fikir kavramı kullanılmıştır.
- Sorgulama anahtar kavramına bilim, teknoloji ve toplum öğrenme alanında 3 defa yer verilmiştir. İnsanlar, yerler ve çevreler öğrenme alanında anahtar kavramlardan herhangi birine yer verilmediği, düşünme anahtar kavramına ise herhangi bir öğrenme alanında yer verilmediği saptanmıştır.

Tablo 5.5. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Belirlenen Anahtar Kavramların Toplam Frekansları

Kavram	Frekans	Yüzde (%)
Fikir	19	30,64

Merak	15	24,19
İcat	10	16,12
Hayal	8	12,90
Gözlem	5	8,06
Sorgulama	3	4,83
Yenilik	2	3,22
Toplam	62	100

Tablo 5'te 5. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında tespit edilen anahtar kavramların toplam frekansları ve yüzdeleri sunulmuştur. Sosyal bilgiler ders kitabında; *fikir* kavramı 19 defa kullanılırken bu frekans ders kitabında bulunan anahtar kavramların 30,64'lük payına sahiptir. *Merak* kavramı 15 defa (%24,19), *icat* kavramı 10 defa (%16,12), *hayal* kavramı 8 defa (%12,90), *gözlem* kavramı 5 defa (%8,06), *sorgulama* kavramı 3 (%4,83) defa ve *yenilik* kavramı 2 defa (%3,22) kullanılmıştır. 5. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında düşünme kavramına hiçbir öğrenme alanı ve üniteye yer verilmediği tespit edilmiştir.

6. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabında Yenilikçi Düşünme Becerisiyle İlişkili Anahtar Kavramlara Yönelik Elde Edilen Bulgular

Tablo 6. 6. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabında Anahtar Kelimelerin Öğrenme Alanları ve Ünitelerdeki Frekans Dağılımı

Kavram	Öğrenme Alanı	Sınıf	Ünite Adı	Konu	Frekans
Hayal	Bilim, Teknoloji ve Toplum	6	Bilim ve teknoloji hayatımızda	Gelecekteki yaşam	3
	Üretim, Dağıtım ve Tüketim	6	Üretiyorum, tüketiyorum, bilinçliyim	Mesleğimi seçiyorum	3
Gözlem	Kültür ve Miras	6	Tarihe yolculuk	Yeni yurt Anadolu	2
	İnsanlar, Yerler ve Çevreler	6	Yeryüzünde yaşam	-	1
	Bilim, Teknoloji ve Toplum	6	Bilim ve teknoloji hayatımızda	Sosyal bilimlerin toplum hayatına etkisi	2
	Bilim, Teknoloji ve Toplum	6	Bilim ve teknoloji hayatımızda	Gelecekteki yaşam	1
	Üretim, Dağıtım ve Tüketim	6	Üretiyorum, tüketiyorum, bilinçliyim	Kaynakların bilinçsiz kullanımı	1
Merak	Bilim, Teknoloji ve Toplum	6	Bilim ve teknoloji hayatımızda	Gelecekteki yaşam	1
	Bilim, Teknoloji ve Toplum	6	Bilim ve teknoloji hayatımızda	Bilimsel araştırma basamakları	5
Fikir	Birey ve Toplum	6	Biz ve değerlerimiz	Sosyal rollerin değişimi	1
	Birey ve	6	Biz ve değerlerimiz	Yardımlaşma ve	3

	Toplum			dayanışma	
	Kültür ve Miras	6	Tarihe yolculuk	Yeni yurt Anadolu	1
	Bilim, Teknoloji ve Toplum	6	Bilim ve teknoloji hayatımızda	-	1
	Bilim, Teknoloji ve Toplum	6	Bilim ve teknoloji hayatımızda	Sosyal bilimlerin toplum hayatına etkisi	1
	Bilim, Teknoloji ve Toplum	6	Bilim ve teknoloji hayatımızda	Telif ve patent hakkı	4
	Üretim, Dağıtım ve Tüketim	6	Üretiyorum, tüketiyorum, bilinçliyim	Nitelikli insan gücü	1
	Etkin Vatandaşlık	6	Yönetime katılıyorum	Yönetimin karar alma sürecine katılıyorum	1
	Etkin Vatandaşlık	6	Yönetime katılıyorum	Toplumsal hayatta kadının yeri	1
Yenilik	Kültür ve Miras	6	Tarihe yolculuk	İslamiyet'in yayılışı	1
	Bilim, Teknoloji ve Toplum	6	Bilim ve teknoloji hayatımızda	Sosyal bilimlerin toplum hayatına etkisi	3
	Bilim, Teknoloji ve Toplum	6	Bilim ve teknoloji hayatımızda	Gelecekteki yaşam	2
	Bilim, Teknoloji ve Toplum	6	Bilim ve teknoloji hayatımızda	-	1
	Üretim, Dağıtım ve Tüketim	6	Üretiyorum, tüketiyorum, bilinçliyim	Nitelikli insan gücü	3
İcat	Kültür ve Miras	6	Tarihe yolculuk	İpek ve baharat yolu	1
	Bilim, Teknoloji ve Toplum	6	Bilim ve teknoloji hayatımızda	Gelecekteki yaşam	4
	Bilim, Teknoloji ve Toplum	6	Bilim ve teknoloji hayatımızda	Telif ve patent hakkı	2
	Bilim, Teknoloji ve Toplum	6	Bilim ve teknoloji hayatımızda	-	1
Düşünme	Birey ve Toplum	6	Kitabın organizasyonu	-	1
	Bilim, Teknoloji ve Toplum	6	Bilim ve teknoloji hayatımızda	Sosyal bilimlerin toplum hayatına etkisi	1
	Bilim, Teknoloji ve	6	Bilim ve teknoloji hayatımızda	-	1

	Toplum				
	Üretim, Dağıtım ve Tüketim	6	Üretiyorum, tüketiyorum, bilinçliyim	Kaynakların bilinçsizce kullanımı	1
	Üretim, Dağıtım ve Tüketim	6	Üretiyorum, tüketiyorum, bilinçliyim	-	1
Sorgulama	Birey ve Toplum	6	Biz ve değerlerimiz	Sosyal rollerin değişimi	1
	Küresel Bağlantılar	6	Uluslararası ilişkilerimiz	Türk cumhuriyeti ve komşu ülkelerle ilişkiler	1
	Küresel Bağlantılar	6	Uluslararası ilişkilerimiz	Popüler kültür	1

- Bilim, teknoloji ve toplum öğrenme alanında anahtar kavramlardan sorgulama hariç hepsinin yer aldığı belirlenmiştir. İcat kavramı 7 defa kullanılırken, yenilik, merak ve fikir kavramları 6 defa kullanılmıştır. Hayal ve gözlem kavramı 3 defa, düşünme kavramının ise 2 defa kullanıldığı tespit edilmiştir.
- Üretim, dağıtım ve tüketim öğrenme alanında beş anahtar kavram tespit edilmiştir. Yenilik ve hayal kavramı 3 defa kullanılırken, düşünme kavramı 2 defa, hayal ve fikir kavramları 1 defa kullanılmıştır.
- Kültür ve miras öğrenme alanında dört anahtar kavrama rastlanmıştır. Gözlem kavramı 2 defa kullanılırken, fikir, yenilik ve icat kavramları 1 defa kullanılmıştır.
- Birey ve toplum öğrenme alanında üç anahtar kavram tespit edilmiştir. Fikir kavramı 4 defa kullanılırken, düşünme ve sorgulama kavramları ise 1 defa kullanılmıştır.
- İnsanlar yerler ve çevreler ve küresel bağlantılar öğrenme alanında gözlem ve sorgulama kavramları 1 defa kullanılmıştır. Etkin vatandaşlık öğrenme alanında ise fikir kavramının 2 defa kullanıldığı tespit edilmiştir.

Tablo 7. 6. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Belirlenen Anahtar Kavramların Toplam Frekansları

Kavram	Frekans	Yüzde
Fikir	13	26,00
Yenilik	10	20,00
İcat	8	16,00
Hayal	6	12,00
Gözlem	5	10,00
Düşünme	5	10,00
Sorgulama	3	6,00
Toplam	50	100

Tablo 7; 6. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında belirlenen anahtar kavramlar en büyük frekanstan en küçüğe doğru sıralanacak şekilde sunulmuştur. *Fikir* kavramı (f=13) en fazla kullanılan anahtar kavram olarak tespit edilmiştir. Kitaptaki tüm anahtar kavramlar arasında *fikir* kavramı %26,00'lık paya sahiptir. Ardından *yenilik* kavramı (f=10) gelmektedir. Bu anahtar kavramın kitaptaki tüm anahtar kavramlara göre kullanım oranı %20,00'dır. *İcat* kavramı (f=8) kullanım oranı %16,00, *hayal* kavramı (f=6) kullanım oranı %12,00'dır. *Gözlem* ve *düşünme* kavramları (f=5) kullanım oranları %10,00'dur. 3 defa

kullanılan *sorgulama* kavramı en düşük frekans sayısı ile (f=3) ve %6,00 kullanım oranına sahip anahtar kelime olarak belirlenmiştir.

7. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabında Yenilikçi Düşünme Becerisiyle İlişkili Anahtar Kavramlara Yönelik Elde Edilen Bulgular

Tablo 8. 7. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabında Anahtar Kelimelerin Öğrenme Alanları ve Ünitelerdeki Frekans Dağılımı

Kavram	Öğrenme Alanı	Sınıf	Ünite Adı	Konu	Frekans	
Hayal	Birey ve Toplum	7	İletişim ve insan ilişkileri	Dünyayı evimize getiren kutu: Televizyon	3	
	Üretim, Dağıtım ve Tüketim	7	İçindekiler bölümü	-	1	
	Üretim, Dağıtım ve Tüketim	7	Ekonomi ve sosyal hayat	-	1	
	Üretim, Dağıtım ve Tüketim	7	Ekonomi ve sosyal hayat	Üretim yolculuğu	1	
	Üretim, Dağıtım ve Tüketim	7	Ekonomi ve sosyal hayat	Geçmişten geleceğe mesleki eğitim	1	
	Üretim, Dağıtım ve Tüketim	7	Ekonomi ve sosyal hayat	Hayalimdeki meslek	5	
	Üretim, Dağıtım ve Tüketim	7	Ekonomi ve sosyal hayat	Teknoloji ve değişen dünya	3	
	Etkin Vatandaşlık	7	Yaşayan demokrasi	Demokrasinin tarihteki yolculuğu	1	
	Gözlem	Kültür ve Miras	7	Türk tarihine yolculuk	Avrupa geliyor, Osmanlı ve diğer devletler etkileniyor	2
		Kültür ve Miras	7	Türk tarihine yolculuk	İslahatlarla değişen Osmanlı kurumları	4
Kültür ve Miras		7	Türk tarihine yolculuk	Kültürümle varım	1	
İnsanlar, Yerler ve Çevreler		7	Nüfus ve yerleşme	-	1	
Bilim, Teknoloji ve Toplum		7	Zaman içinde bilim	Kil tabletten tablet bilgisayara	1	
Bilim, Teknoloji ve Toplum		7	Zaman içinde bilim	Işık doğudan yükselir	3	
Bilim, Teknoloji ve		7	Zaman içinde bilim	Karanlıktan aydınlığa	8	

	Toplum				
	Bilim, Teknoloji ve Toplum	7	Zaman içinde bilim	Özgür düşünce ve bilim	1
	Bilim, Teknoloji ve Toplum	7	Zaman içinde bilim	-	1
	Üretim, Dağıtım ve Tüketim	7	Ekonomi ve sosyal hayat	-	1
	Üretim, Dağıtım ve Tüketim	7	Ekonomi ve sosyal hayat	Hayalimdeki meslek	2
	Küresel Bağlantılar	7	Ülkeler arası köprüler	Günümüz dünya sorunlarına çözümler	3
Merak	Birey ve Toplum	7	İletişim ve insan ilişkileri	Dünyayı evimize getiren kutu: Televizyon	1
	Bilim, Teknoloji ve Toplum	7	Zaman içinde bilim	Kil tabletten tablet bilgisayara	1
	Bilim, Teknoloji ve Toplum	7	Zaman içinde bilim	Karanlıktan aydınlığa	1
	Üretim, Dağıtım ve Tüketim	7	Ekonomi ve sosyal hayat	Hayalimdeki meslek	1
	Küresel Bağlantılar	7	Ülkeler arası köprüler	Yanlış bildiğimiz doğrular	2
Fikir	Birey ve Toplum	7	İletişim ve insan ilişkileri	Çevremle iletişim kurabiliyorum	3
	Birey ve Toplum	7	İletişim ve insan ilişkileri	Dünyayı evimize getiren kutu: Televizyon	1
	Birey ve Toplum	7	İletişim ve insan ilişkileri	Düşünüyorum, düşündüğümü açıklıyorum	1
	Kültür ve Miras	7	Türk tarihine yolculuk	Avrupa geliyor, Osmanlı ve diğer devletler etkileniyor	3
	Bilim, Teknoloji ve Toplum	7	Zaman içinde bilim	Kil tabletten tablet bilgisayara	1
	Bilim, Teknoloji ve Toplum	7	Zaman içinde bilim	Karanlıktan aydınlığa	3
	Bilim, Teknoloji ve Toplum	7	Zaman içinde bilim	-	1
	Etkin Vatandaşlık	7	Yaşayan demokrasi	Atatürk ve Demokrasi	1

	Etkin Vatandaşlık	7	Yaşayan demokrasi	Huzur demokrasi ile gelir	8
	Etkin Vatandaşlık	7	Yaşayan demokrasi	-	1
	Küresel Bağlantılar	7	Ülkeler arası köprüler	-	1
	Küresel Bağlantılar	7	Ülkeler arası köprüler	Yanlış bildiğimiz doğrular	1
Yenilik	Kültür ve Miras	7	Türk tarihine yolculuk	Avrupa geliyor, Osmanlı ve diğer devletler etkileniyor	2
	Kültür ve Miras	7	Türk tarihine yolculuk	Islahatlarla değişen Osmanlı kurumları	8
	Kültür ve Miras	7	Türk tarihine yolculuk	-	2
	Bilim, Teknoloji ve Toplum	7	Zaman içinde bilim	Karanlıktan aydınlığa	1
	Üretim, Dağıtım ve Tüketim	7	Ekonomi ve sosyal hayat	-	1
	Etkin Vatandaşlık	7	Yaşayan demokrasi	-	1
	Küresel Bağlantılar	7	Ülkeler arası köprüler	Türkiye ve Dünya	1
İcat	Birey ve Toplum	7	İletişim ve insan ilişkileri	Dünyayı evimize getiren kutu: Televizyon	2
	Birey ve Toplum	7	İletişim ve insan ilişkileri	Işık doğudan yükselir	19
	Birey ve Toplum	7	İletişim ve insan ilişkileri	Karanlıktan aydınlığa	8
	Birey ve Toplum	7	İletişim ve insan ilişkileri	-	3
	Üretim, Dağıtım ve Tüketim	7	Ekonomi ve sosyal hayat	Üretim yolculuğu	4
Düşünme	Birey ve Toplum	7	İletişim ve insan ilişkileri	İletişime başlıyorum	1
	Birey ve Toplum	7	İletişim ve insan ilişkileri	Düşünüyorum, düşündüğümü açıklıyorum	1
	Birey ve Toplum	7	İletişim ve insan ilişkileri	-	1
	Kültüre ve Miras	7	Türk tarihine yolculuk	Bir devlet doğuyor	1
	Kültüre ve Miras	7	Türk tarihine yolculuk	Islahatlarla değişen Osmanlı kurumları	1
	Üretim, Dağıtım ve Tüketim	7	Ekonomi ve sosyal hayat	-	1

	Üretim, Dağıtım ve Tüketim	7	Ekonomi ve sosyal hayat		1
	Etkin Vatandaşlık	7	Yaşayan demokrasi	-	1
	Etkin Vatandaşlık	7	Yaşayan demokrasi	Huzur demokrasi ile gelir	1
	Etkin Vatandaşlık	7	Yaşayan demokrasi	Türkiye ve Dünya	1
	Küresel Bağlantılar	7	Ülkeler arası köprüler	Yanlış bildiğimiz doğrular	1
	Küresel Bağlantılar	7	Ülkeler arası köprüler	Günümüz dünya sorunlarına çözümler	1
	Küresel Bağlantılar	7	Ülkeler arası köprüler	-	1
Sorgulama	7. Sınıf sosyal bilgiler ders kitabında bu anahtar kelime bulunmamaktadır.				

- Birey ve toplum öğrenme alanında seçilen anahtar kelimelerden beş tanesinin bulunduğu görülmektedir. İcat kavramı 32 defa kullanılırken, fikir kavramı 5 defa, hayal ve düşünme kavramı 3 defa, merak kavramı ise 1 defa kullanılmıştır.
- Üretim, dağıtım ve tüketim öğrenme alanında belirlenen anahtar kelimelerden altı tanesinin kullanıldığı tespit edilmiştir. İcat kavramı 4 defa, gözlem kavramı 3 defa, düşünme kavramı 2 defa ve yenilik, merak, hayal kavramlarına 1 defa değinilmiştir.
- Bilim, teknoloji ve toplum öğrenme alanında seçilen anahtar kelimelerden dört tanesine yer verilmiştir. Gözlem kavramı 15 defa, fikir kavramı 5 defa, merak kavramı 2 defa ve yenilik kavramı ise 1 defa kullanılmıştır.
- Kültür ve miras öğrenme alanında dört anahtar kavram tespit edilmiştir. Yenilik kavramı 12 defa, gözlem kavramı 7 defa, fikir kavramı 3 defa ve düşünme kavramı 2 defa kullanılmıştır.
- Etkin vatandaşlık öğrenme alanında dört anahtar kavram saptanmıştır. Fikir kavramı 12 defa, düşünme kavramı 3 defa, hayal ve yenilik anahtar kelimeleri bu öğrenme alanında en az kullanılan (f=1) kavramlar olarak tespit edilmiştir.
- Küresel bağlantılar öğrenme alanında dört anahtar kavram bulunmuştur. Bu kavramlardan; gözlem ve düşünme 3 defa, merak 2 ve yenilik kavramı ise 1 defa kullanılmıştır.
- İnsanlar, yerler ve çevreler öğrenme alanında belirlenen anahtar kelimelerden sadece gözlem kavramına 1 defa yer verildiği belirlenmiştir.

Tablo 9. 7. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Belirlenen Anahtar Kavramların Toplam Frekansları

Kavram	Frekans	Yüzde (%)
İcat	36	29,03
Gözlem	28	22,58
Fikir	25	20,16
Yenilik	16	12,90
Hayal	16	12,90
Düşünme	13	10,48
Merak	6	4,83

Toplam	140	100
--------	-----	-----

Tablo 9’da hesaplanan frekans ve kullanım yüzdelerine göre 7. Sınıf sosyal bilgiler ders kitabında en fazla *icat* kavramına (f=36) rastlanmıştır. Bu anahtar kelime kitap genelinde belirlenen tüm anahtar kavramların %29,03’ünü oluşturmaktadır. İkinci sırada %22,58 kullanım oranıyla *gözlem* (f=28), üçüncü sırada %20,16 kullanım oranıyla *fikir* (f=25), dördüncü sırada %12,90 kullanım oranıyla *yenilik* (f=16), beşinci sırada %12,90 payla *düşünme* (f=13), son olarak % 4,83 payla *merak* kavramı bulunmaktadır (f=6) 7. Sınıf sosyal bilgiler ders kitabında sorgulama kavramına rastlanmamıştır.

Tartışma, Sonuç ve Öneriler

Araştırma, 5, 6 ve 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarında yenilikçi düşünme becerisi ve bu beceriyle ilişkilendirilen anahtar kavramları belirleyebilmek amacıyla gerçekleştirilmiştir. Düşünce yapısında en iyi ve son bilgiyi takip edebilme becerisi olarak tanımlanan (Fu, 2019) yenilikçi düşünme becerisi bilişsel ve duyuşsal becerileri etkin olarak kullanarak daha önce bilinen çözümlerden farklı yollar izleyebilmektir. Yenilikçi düşünce, zihinsel yapımızı değiştirebilecek bir beceridir. Yaratıcı düşünme süreciyle ortaya çıkan özgün fikirler, kişilerin tutum ve davranışlarını etkileyebiliyorsa, bu durumda yenilikçi düşünme aşamasına geçilmiş olur (Li, 1987). Bu süreçte ders kitapları öğrencilere ve öğretmenlere kılavuzluk ederek öğretim programında belirlenen beceri ve yetkinliklerin aktarılmasına yardımcı olabilir. Bu kitaplar, öğrencilerin konuları anlamaları ve hedeflere ulaşmaları konusunda rehberlik edebilir. Sosyal bilgiler ders kitapları, öğrenme alanlarında belirlenen kazanımların detaylı ve düzenli bir şekilde genişletilmiş halini içerir (Erdoğan, 2022, s. 284). Sosyal bilgiler ders kitaplarında yenilikçi düşünme becerisi ve ilgili kavramların daha fazla öne çıkarılması, öğrencilerin günlük yaşamlarında karşılaşabilecekleri zorluklara farklı bakış açılarıyla yaklaşarak yaratıcı ve özgün çözümler geliştirmelerine katkı sağlayabilir. 5. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında yenilikçi düşünme becerisiyle ilişkili olarak daha çok merak ve icat kavramlarının ön plana çıktığı görülmektedir. İcat ve yenilik arasındaki ilişkiyi yeni teknolojileri ticari amaçla kullanmayla açıklayan (Dasgupta, Gilbert, & Stiglitz, 1982), icat sürecini yeni teknolojilerin oluşturulması, yenilik sürecini de yeni teknolojilerin ticari amaçla kullanımı olarak ifade etmektedir. Merak, öğrencilerin öğrenmeye olan isteklerini artırmada önemli bir unsurdur. (San, 2003), yaratıcı bireylerin merak duygusuyla birlikte sabır, keşfetme yetisi, icat yapma kabiliyeti ve deneylere yönelik bir ilgiye sahip olduklarını ifade etmektedir. 5. Sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarında en sık tekrarlanan anahtar kavramlardan bir diğeri fikir kavramıdır. Şanlı (2020), yaptığı çalışmada da sosyal bilgiler ders kitabında fikir kavramının en çok tekrarlanan anahtar kavramlardan biri olduğu sonucuna ulaşmıştır. Bu noktada iki çalışmanın sonucu paralellik göstermektedir. Yenilikçi zihinler, farklı fikirler ve kavramlar arasında ilişki kurabilir. Sosyal bilgiler dersinde, öğrenciler farklı kültürleri, tarihi olayları, coğrafi bölgeleri, toplumsal yapıları öğrenirken, bu konular arasında bağlantı kurarak yenilikçi fikirler geliştirebilirler. Yenilikçi düşünce, fikirlerin yenilik ve motive edici yönleriyle yakından ilişkilidir (Dou, Li, & Jia, 2021). Öğrenciler, sosyal bilgiler ders kitaplarında bulunan fikirleri kendi ilgi alanları ve motivasyonlarıyla birleştirerek gerçek hayatta uygulamaya geçirebilir. 6. Sınıf ders kitabında ise icat ve fikir kavramının ön plana çıktığı diğer anahtar kavramlara yeteri kadar önem verilmediği tespit edilmiştir. Özellikle insanlar, yerler ve çevreler öğrenme alanında sadece gözlem kavramına yer verilmesi bu öğrenmenin alanın “*Dünyanın farklı doğal ortamlarındaki insan yaşantılarından yola çıkarak iklim özellikleri hakkında çıkarımda bulunur.*” kazanımında öğrencilerin üst düzey düşünme becerilerinden faydalanarak çıkarımda bulunabilmeleri beklenmektedir. Yaratıcı düşünme sürecinin üst düzey düşünme becerileri olan yakın ilişkisinden dolayı (Doğanay, 2021), söz konusu

kazanımında öğrencilerin eksiklik yaşayabilme potansiyeli bulunmaktadır. Ayrıca diğler öğrenme alanlarında yenilikçi düşünme becerisiyle ilişkili kavramlara çok az yer verilmesi öğrencilerin yaratıcılığının kısıtlanmasına öğrenme çeşitliliğinin azalmasına ve öğrencilerin gelecekteki başarıları için gerekli olan yetkinlikleri kazanmasının önüne set çekebilir (Wheeler, 2003). Sınıf içinde ders kitapları yenilikçi düşünceyi geliştirebilmek için bir araç olarak kullanılabilir. Yenilikçi düşünme süreci sınıf içinde ve sınıf dışında yaşamın farklı alanlarında otantik etkinliklerle geliştirilebilir. Öğrencilerin söz konusu beceriyi kazanabilmelerini desteklemek için ilgi alanlarına uygun fırsatlar ve materyaller sağlamak önemlidir (Sultanova, 2021). 7. sınıf ders kitabından belirlenen anahtar kelimelerin nicelik olarak arttığı ve öğrenme alanlarına daha dengeli ve eşit bir şekilde dağılım gösterdiği belirlenmiştir. İncelenen sosyal bilgiler ders kitapları arasında 7. Sınıf sosyal bilgiler ders kitabında daha sık yenilikçi düşünme becerisiyle ilişkili kavramlara yer verildiği tespit edilmiştir. Özellikle düşünme kavramında niceliksel olarak bir artış olduğu saptanmıştır. 2 öğrenme alanı dışında diğler öğrenme alanlarının hepsinde bu kavrama yer verildiği belirlenmiştir. Yenilik kavramına ise insanlar, yerler ve çevreler öğrenme alanı dışında tüm öğrenme alanlarında yer verilmiştir. Günümüzdeki hızlı bilimsel ve teknolojik ilerlemeler, yenilik ve girişimcilik kavramlarını öne çıkarmakta, bu da toplumların daha rekabetçi ve dinamik olmalarını sağlamaktadır (Gürkan & Dolapçioğlu, 2020, s. 52). Yenilik (inovasyon) teknolojik gelişmelerin sosyal değışim üzerindeki etkilerini anlama ve değerlendirme süreçlerini içerir (Erkek, 2011). Yenilik, sadece teknolojiyi geliştirmekle kalmaz, aynı zamanda bu teknolojilerin toplumsal dönüşüme olan etkisini anlamaya ve bu etkileri değerlendirmeye de odaklanır. Sosyal bilgiler ders kitaplarında yenilik kavramına daha sık verilmesiyle öğrenciler, yenilikçiliği daha iyi anlayabilir ve toplumsal etkilerini değerlendirebilmeleri için bir çerçeve sunulabilir. Bu şekilde, öğrenciler sosyal bilgiler dersleri aracılığıyla, teknolojinin toplumsal, kültürel ve ekonomik alanlardaki etkilerini derinlemesine anlayabilir ve bu etkilerin toplum üzerindeki rollerini değerlendirebilirler. 7. Sınıf ders kitabında ise en sık tekrarlanan icat (f=36) kavramı olmuştur. İcat kavramına birey ve toplum öğrenme alanında daha sık yer verilmesinin (f=32) nedeni öğrencilerin “ben ve “biz” olma süreçlerini etkileyen mekânsal, kültürel ve tarihi faktörleri değerlendirebilmelerine katkı sağlayabilmek olduğu yorumu yapılabilir. Üretim, dağıtım ve tüketim öğrenme alanında da icat kavramına daha çok yer verildiği tespit edilmiştir. Bu durum öğrencilerin teknolojik ilerlemeleri, yenilikleri anlamalarını ve bunların günlük yaşamlarına nasıl etki ettiğini kavramalarını sağlayabilir. Ayrıca icat kavramı, bu öğrenme alanında öğrencilerin yaşadıkları yerin ekonomik koşullarını inceleyerek ve iyileştirmeye yönelik çaba göstermelerine olanak tanıyarak öğrencilerin ekonomik farkındalıklarını arttırabileceği şeklinde yorumlanabilir. Ders kitaplarında en az değinilen anahtar kavramlar ise “gözlem, sorgulama ve düşünme” olduğu tespit edilmiştir. Yenilikçi düşünme sürecinde hayal gücünden etkin olarak faydalanabilme önemlidir. Bu sürece gözlem, merak, çok yönlülük, alışılmışın dışında bağlantılar kurabilme ve kişilerin entelektüel birikimi katkı sağlayabilir (Runco & Chand, 1995). Rönesans döneminin ünlü sanatçılarında biri olan Da Vinci, eserlerinde parametreleri oluştururken doğayı ve çevresini dikkatlice gözlemleyerek, detaylara ve gerçekliğe odaklanmıştır (Gelb, 2020). Bitkilerden hayvanlara, insanlardan diğler doğal unsurlara kadar farklı kombinasyonlar oluşturup gözlem yaparak bu detayları ustalikle işlemiştir. Gözlem, girişimcilik için önemli bir ön koşuldur; çünkü girişimci bireyler, çevrelerindeki olayları gözlemleyerek yeni fikirler oluşturur ve bunları risk alarak uygularlar (Ağca & Yumuşakipek, 2015). Gözlem yenilikçi düşünmeyi besleyebilir, çünkü dikkatli bir gözlem mevcut durumu ve ihtiyaçları anlayarak etkili çözümler geliştirebilmemize katkı sağlayabilir. Sosyal bilgiler dersinde gözlem becerisi, öğrencilerin çevrelerindeki olayları analiz etme, sorunları tanımlama ve çözme, farklı bakış açıları geliştirme ve bilgiyi eleştirel bir şekilde değerlendirmelerine yardımcı

olabilir. Mevcut durumu sorgulamak, yeni fırsatları keşfetmek, yenilikçi çözümler üretebilme sürecinde sorgulama becerisi önemli rol bir unsurdur. Yenilikçi (inovatif) düşünme, fikir oluşturma, bilgi toplama, durumu analiz etme, hayal kurma ve sorgulama gibi süreçleri içerir (Sevinç & Uyangör, 2020). Yenilikçi düşünme, bireylerin yeni sorunları tanımlayarak, mevcut durumu sorgulamaları ve bu sorunları fırsata dönüştürmek için önsezilerini ve özelliklerini kullanarak bilgi toplamaları ve hayal etmeleridir (Aras, 2020). Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programına öğrenme alanlarında belirtilen kazanımların gerçekleştirilmesinde güncellik, disiplinler arası, yansıtıcı sorgulama, esneklik gibi sosyal bilgiler öğretimin temel ilkelerine vurgu yapılmaktadır (MEB, 2018). Yine Milli Eğitim Bakanlığı Yenilik ve Eğitim Teknolojileri Genel Müdürlüğü tarafından oluşturulan STEM Eğitim Raporu'na göre, milli eğitim sistemimiz, çağın gereksinimlerine uygun, sorgulayıcı düşünme yeteneğine sahip, 21. yüzyıl becerilerini kazanmış, yenilikçi ve ürün geliştirebilen bireylerin yetişmesini amaçlamaktadır. Sosyal bilgiler dersinde sorgulama becerisiyle öğrencilerin kendi keşiflerini yapmalarına, araştırma yapmalarına ve kendi sonuçlarına ulaşmalarına yardımcı olabilir. Sorgulama süreci, yenilikçi düşünme sürecinin vazgeçilmez bir parçası olan problem çözme becerisinin gelişimine de katkı sağlayabilir. Öğrenciler, gerçek hayatta karşılaştıkları zorlukları tanımlayarak bu sorunlara çeşitli bakış açılarıyla yaklaşabilirler. Düşünme, bireylerin geçmiş deneyimlerinden faydalanarak belirli bir amacı gerçekleştirmek veya bir sorunu çözmek için bilgi ve olayları anlamlandırma yeteneği ve çeşitli konuları ele alabilme becerisidir (Cüceloğlu, 2001). Çağlar ve Yılmaz (2022), tarafından yapılan araştırma düşünme becerilerinin 21. yüzyılda önemli olduğunu vurgulamış olmasına rağmen, elde edilen sonuçlar düşünme kavramına ilişkin bir çelişki ortaya koymaktadır. Eğitimin temel amaçlarından biri, bireylere bilgiyi kazandırarak yaşam kalitesini artırmak ve karşılaşılan sorunların etkin bir şekilde çözüm bulabilmek için bilgiyi kullanmaktır (Doğanay, 2021, s. 328). Bu süreçte birçok eğitimci eleştirel ve yaratıcı düşünme becerilerinin eğitimin odak noktası olması gerektiğini belirtmektedir. Düşünme becerileri bilgiyi anlamlı kılmanın ve yaşam kalitesini arttırabilmenin yollarını sunmaktadır (Doğanay, 2021, s. 328). Forrester (2008), değişen dünya ile başa çıkma becerisi kazandırmak isteniyorsa, eğitim-öğretim faaliyetlerinin geçmişten farklı düşünen bireylere yönelmesi gerektiğini ifade etmektedir. Düşünme sosyal bilgiler dersi için kritik bir öneme sahiptir. Düşünme kavramının öğrenme alanları ve ders kitaplarındaki ağırlığının artmasıyla sosyal bilgiler dersinde öğrenciler; eleştirel düşünme, kültürel farkındalık, karar verme, vatandaşlık bilinci, sosyal beceriler ve yenilikçi düşünme gibi becerileri içselleştirebilirler. Bu beceriler ile öğrencilerin bilgiyi anlama, düşüncelerini ifade etme, problem çözme ve etkili bir şekilde etkileşimde bulunma gibi yetenekleri güçlendirebilirler. Sosyal bilgiler dersi, öğrencilere gerçek yaşamda karşılaşılan sosyal olayları anlama ve ilişkilendirme becerisi kazandırırken aynı zamanda öğrencileri farklı perspektiflerle düşünmeye teşvik eder (Gürkan & Dolapçioğlu, 2020).

5. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında yenilikçi düşünme becerisiyle ilişkilendirilen anahtar kavramların sayısı 62 iken, 6. sınıf kitabında bu sayı 50'ye düşmüş, 7. sınıf ders kitabında ise 140 anahtar kavram tespit edilmiştir. 5. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında bilim, teknoloji ve toplum öğrenme alanında en sık tekrarlanan anahtar kavram merak (f=13) olmuştur. Kültür ve miras öğrenme alanında icat kavramı (f=7), üretim, dağıtım ve tüketim öğrenme alanında hayal kavramı (f=3), birey ve toplum öğrenme alanında fikir kavramı (f=3), etkin vatandaşlık öğrenme alanında en sık tekrarlanan anahtar kavram fikir (f=2), küresel bağlantılar öğrenme alanında ise icat kavramı (f=2) olmuştur. 6. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında bilim, teknoloji ve toplum öğrenme alanında icat kavramı (f=7) en sık tekrarlanan kavram olmuştur. Üretim, dağıtım ve tüketim öğrenme alanında hayal ve yenilik (f=3) kavramları olmuştur. Birey ve toplum öğrenme alanında anahtar

kavram fikir (f=2), kültür ve miras öğrenme alanında gözlem (f=2), etkin vatandaşlık öğrenme alanında fikir (f=2), insanlar, yerler ve çevreler öğrenme alanında ise sadece 1 defa gözlem kavramına rastlanmıştır.7.sınıf sosyal bilgiler ders kitabında ise birey ve toplum öğrenme alanında çok karşılaşılan anahtar kavram icat (f=36) olmuştur. Bilim ve teknoloji öğrenme alanında gözlem (f=15), etkin vatandaşlık öğrenme alanında fikir (f=12), kültür ve miras öğrenme alanında gözlem (f=7), üretim, dağıtım ve tüketim öğrenme alanında icat (f=4), küresel bağlantılar öğrenme alanında gözlem ve düşünme (f=3), insanlar, yerler ve çevreler öğrenme alanında sadece 1 defa gözlem kavramına yer verildiği tespit edilmiştir. Genel olarak sosyal bilgiler ders kitaplarında "fikir, icat, yenilik ve hayal" kavramlarına daha sık yer verildiği tespit edilmiştir. 5. sınıf ders kitabında "düşünme" anahtar kavramına, 6 sınıf ders kitabında "merak" 7. Sınıf ders kitabında ise "sorgulama" anahtar kavramına yer verilmemiştir. İncelenen ders kitaplarında, "hayal, gözlem, merak, fikir, yenilik, icat, düşünme, sorgulama" anahtar kavramlarının tamamının bulunduğu bir öğrenme alanı, ünite ve konu adı tespit edilmemiştir.

Sosyal bilgiler dersi, bireylerin günlük yaşamlarında karşılaştıkları problemleri anlamalarına ve çözmelerine yardımcı olur. Bu sebeple, sosyal bilgiler ders kitaplarında konular işlenirken, öğrencilerin yenilikçi düşünme becerilerini geliştirmek amacıyla otantik etkinliklerin ve örneklerin sayısı artırılmalıdır. Ders kitapları hazırlanırken, öğrencilerin yenilikçi düşünme becerilerini geliştirebilmeleri için en etkili ve güncel yöntemler, teknikler ve etkinliklerin kullanılması tavsiye edilmektedir. Bu kapsamda, öğrencilerin problem çözme, eleştirel düşünme, karar verme, yenilikçi (inovatif) düşünme gibi becerilerini destekleyecek içeriklerin ders kitaplarına eklenmesi önemlidir. Sosyal bilgiler ders kitaplarında bulunan üniteler ve konu başlıklarında, yenilikçi düşünme becerisini teşvik eden kelimelerin sayısının arttırılması önemlidir. Bu doğrultuda, ders kitabı ve metin içeriğinde yaratıcılık, özgünlük ve tasarım gibi kavramlara daha fazla yer verilmelidir. Kitaplarının incelenmesi sonucunda, yenilikçi düşünme becerisinin daha sık olarak bilim, teknoloji ve toplum ile üretim, dağıtım ve tüketim öğrenme alanlarında vurgulandığı belirlenmiştir. Bu bulgular ışığında, Sosyal Bilgiler Dersi ğretim Programındaki diğer öğrenme alanlarında da yenilikçi düşünme becerisine ve ilişkili kavramlara daha fazla yer verilmesi önerilmektedir. Araştırmada, incelenen ders kitaplarında yenilikçi düşünme becerisini çağrıştıran belirli kavramlara (gözlem, sorgulama, düşünme, fikir, merak) daha az yer verildiği tespit edilmiştir. Bu kavramlara üniteler ve konularda daha fazla değinilmesi önerilmektedir. Sosyal bilgiler ders kitaplarında 21. yüzyıl becerilerinin önemi daha fazla vurgulanmalı ve bu becerilere yönelik içeriklerin ve konuların arttırılması önerilmektedir.

Kaynakça

- Ağca, V., & Yumuşakipek, H. D. (2015). Günümüzde Girişimcilik Trendini Yükselten Gler. E. Kaygın, & B. Güven içinde, *Girişimcilik Temel Kavramları, Girişimcilik Türleri, Girişimcilikte Güncel Konular* (s. 11-33). İstanbul: Siyahinci Yayınları.
- Akbaba, B., & Kaymakcı, S. (2022). *Sosyal Bilgiler Ders Kitabı İnceleme ve Tasarlama Kılavuzu*. Ankara: Pegem Akademi.
- Akpınar, M. (2021). Ders Kitabı: Amacı, İşlevi, İçerik ve Türleri. B. Akbaba, & S. Kaymakcı içinde, *Sosyal Bilgiler Ders Kitabı İnceleme ve Tasarlama Kılavuzu* (s. 3). Ankara: Pegem Akademi.
- Altay, N. (2020). Ortaokul Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarının Beceriler Açısından İncelenmesi. *Atatürk Üniversitesi Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi*, (41), s. 276-297.

- Altun, A. (2013). Yapılandırmacı Yaklaşım, Sosyal Bilgiler Programları ve Ders Kitapları. B. Akbaba içinde, *Konu Alanı Ders Kitabı İnceleme Kılavuzu: Sosyal Bilgiler içinde* (s. 1-28). Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Aras, B. (2020, Temmuz). *Ortaokul Öğrencilerinin İnovatif (Yenilikçi) Düşünme Düzeylerinin Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi. AfyonKarahisar: AfyonKocatepe Üniversitesi
- Bayrakçı, M. (2005). Ders kitapları Konusu ve İlköğretimde Ücretsiz Ders Kitabı Dağıtım Projesi. *Milli Eğitim Dergisi*. https://dghm.meb.gov.tr/yayinlar/dergiler/Milli_Egitim_Dergisi_/165/bayrakci.htm [Erişim tarihi: 12.11.2023].
- Bozkurt, N. (2002). *Türk Diyanet Vakfı Ansiklopedisi* (Cilt 26). İstanbul: Türk Diyanet Vakfı Yayınları.
- Bull, K. S., Montgomery, D., & Baloch, L. (2010, Jun 08). Teaching Creativity at the College Level: A Synthesis of Curricular Components Perceived as Important by Instructors. *Creativity Research Journal*, s. 83-89.
- Ceyhan, F., & Yiğit, B. (2005). *Konu Alanı Ders Kitabı İncelemesi*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Cüceloğlu, D. (2001). *İyi Düşün Doğru Karar Ver*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Çağlar, E., & Yılmaz, O. (2022). Türkçe Ders Kitaplarında Yer Alan Metinlerde Düşünmeye İlişkin Görünümler. *Ekev Akademi Dergisi*, 51-68.
- Dasgupta, P., Gilbert, R. J., & Stiglitz, J. E. (1982). Invention and Innovation Under Alternative Market Structures: The Case Of Natural Resources,. *The Review of Economic Studies*, 29(4), 567-582.
- Demirel, Ö., & Kıroğlu, K. (2005). Konu Alanı Ders Kitabı İncelemesi. D. Kılıç içinde, *Ders Kitabının Öğretimdeki Yeri* (s. 38-53). Ankara: Pegem Akademi Yayınları.
- Demirkazan, Y. K. (2023). Ortaokul Fen Bilimleri Ders Kitaplarının Yenilikçi Düşünme Bağlamında Değerlendirilmesi. *Yüksek Lisans Tezi*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi
- Doğan, Y., & Torun, F. (2018). Sosyal Bilgiler Ders Kitapları Nereye Doğru Gidiyor? *The Journal of International Lingual Social and Educational Sciences*, 4(2), 111-125.
- Doğanay, A. (2021). Üst Düzey Düşünme Becerilerinin Öğretimi. A. Doğanay içinde, *Öğretim İlke ve Yöntemleri* (s. 328-380). Ankara: Pegem Akademi.
- Dou, X., Li, H., & Jia, L. (2021). The Linkage Cultivation Of Creative Thinking And Innovative Thinking In Dance Choreography. *Thinking Skills and Creativity*, 2-9.
- Duran, C., & Saraçoğlu, M. (2009). "Yeniliğin Yaratıcılıkla Olan İlişkisi Ve Yeniliği Geliştirme Süreci", *Yönetim ve Ekonomi*. *Celal Bayar Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 16(1), 57-71.
- Ercantürk, O. K. (2015). Türkçe Ders Kitaplarındaki Yazılı Metinler İle Metin Görsellerinin Uyumu. *Turkish Studies*, 10(3), 427-454.
- Erdoğan, E. (2022). Sosyal Bilgiler Ders Kitapları ve Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı İlişkisi. B. Akbaba, & S. Kaymakçı içinde, *Sosyal Bilgiler Ders Kitabı İnceleme ve Tasarlama Kılavuzu*. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Erkek, D. (2011). *Ar-Ge, İnavosyon ve Türkiye neredeyiz?* [geka.gov.tr: https://geka.gov.tr/Dosyalar/o_19v5e6jpd10591tg915tg1l1tt1kav8.pdf](https://geka.gov.tr/Dosyalar/o_19v5e6jpd10591tg915tg1l1tt1kav8.pdf) adresinden alındı. [Erişim Tarihi: 02.10.2024]

- Forrester, J. C. (2008). Thinking creatively; Thinking critically. *Asian Social Studies*, 4(5), 100-105.
- Fu, Y. (2019). Training on Innovative Thinking Ability in College English Teaching Under Information Technology Environment. *3rd International Conference on Economics, Management Engineering and Education Technology*, (s. 2293-2297).
- Gedik, R. (2022). *Ortaokul Öğrencilerinin Yenilikçi Düşünme Becerilerinin İncelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi. Antalya: Akdeniz Üniversitesi
- Gelb, M. J. (2020). *Leonardo Da Vinci Gibi Düşünmek*. (T. Büyükonat, Çev.) İstanbul: Beyaz Yayınları.
- Gökçe, O. (2006). *İçerik Analizi: Kuramsal ve Pratik Bilgiler*. Siyasal Kitabevi.
- Gürkan, B., & Dolapçioğlu, S. (2020). Sosyal Bilgiler Dersinde Estetik Yaratıcılık Öğretim Etkinlikleriyle Yaratıcı Düşünme Becerilerinin Geliştirilmesi. *Eğitim ve Bilim*, 45(202), 57-77.
- Hekkert, P., Snelders, D., & Wieringen, P. (2003). Most advanced, Yet Acceptable': Typicality and Novelty As Joint Predictors Of Aesthetic Preference In Industrial Design. s. 111-124.
- İneç, Z. F. (2017). *Sosyal Bilgiler Dersinde Geo-Medya Destekli Otantik Öğrenme Ortamının Öğrenmeye Etkisi*. Doktora Tezi. Erzincan: Erzincan Üniversitesi.
- İneç, Z. F., & Akpınar, E. (2017). Sosyal Bilgilerin Otantik Öğretiminde Yeni Yaklaşımlar. *Uluslararası Sosyal Alan Araştırmaları Dergisi*, 6(2), 46-65.
- İneç, Z. F. (2021). Sosyal Bilgiler Ders Kitapları ve Dijital Entegrasyon. B. Akbaba, & S. Kaymakçı içinde, *Sosyal Bilgiler Ders Kitabı İnceleme ve Tasarlama Kılavuzu*. Ankara: Pegem Akademi.
- Kalo, F. (2022). *Covid-19 Pandemisi Sürecinde Sınıf Öğretmenlerinin Yenilikçi Düşünme Becerilerine İlişkin Görüşleri*. Yüksek Lisans Tezi. Elazığ: Fırat Üniversitesi
- Kaya, Z. (2006). *Öğretim Teknolojileri ve Materyal Geliştirme*. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Li, N. (1987). Reflections on Innovative Thinking. *The Science of Thinking*.
- MEB (2018). *Sosyal Bilgiler Öğretim Programı*. Ankara.
- Miles, M. B., & Huberman, A. M. (2015). *Nitel Veri Analizi: Genişletilmiş Bir Kaynak Kitap* (1. Baskı b.). (A. S. Akbaba, & A. Ersoy, Çev.) Ankara: Pegem Akademi.
- Mugge, R., & Schoormans, J. (2012). Product Design and Apparent Usability. The Influence of Novelty in Product Appearance. *Applied ergonomics*, 1081-1088.
- Nalçacı, A. (2011). İlköğretim 5. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabının Öğretmen Görüşlerine Göre Değerlendirilmesi: Erzurum Örneği. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 15(2), 321-335.
- Ocak, G., & Yurtseven, R. (2009). Beşinci Sosyal Bilgiler Kitaplarının Yapılandırmacı Öğrenme Yaklaşımına Göre Değerlendirilmesi. *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 12(22), 94-109.
- Pingel, F. (2003). *Ders Kitaplarını Araştırma ve Düzeltme Rehberi UNESCO*. İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı.

- Runco, M. A., & Chand, I. (1995). Cognition and Creativity. *Educational Psychology Review*, 7, 243-267.
- San, İ. (2003). Çocukta Yaratıcılık ve Drama. A. Öztürk içinde, *Yaratıcılıkta Temel Kavramlar* (s. 1-14). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Seguin, R. (1989). *The Elaboration Of School Textbooks Guide*. Unesco. Erişim Adresi: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000086964>. adresinden erişilmiştir. Erişim Tarihi: [02.12.2024]
- Sevinç, Y. S., & Uyangör, N. (2020). İnovatif Düşünme Becerileri Meslek Liseleri Öğrencilerine Yönelik Bir Ölçek Geliştirme Çalışması. *Turkish Studies - Education*, 15(5), 3669-3690.
- Sultanova, G. S. (2021). Creativity and Innovation Thinking. *The USA Journals*, 93-98.
- Şanlı, S. (2020). *Ortaokul Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarının Yenilikçi Düşünme Bağlamında Değerlendirilmesi*. Yüksek Lisans Tezi. Antalya: Akdeniz Üniversitesi
- Wheeler, J. (2003). *The Power of Innovative Thinking; Let New Ideas Lead You to Success*. Barnes & Noble Books.
- Xu, Z., & Chen, H. (2010). Research and Practice on Basic Composition and Cultivation Pattern of College Students' Innovative Ability. *International Education Studies*, 51-55.
- Yavaş, M. (2021). Sosyal Bilgiler Ders Kitapları Tasarlarken Kullanılabilecek Materyaller. B. Akbaba, & S. Kaymakçı içinde, *Sosyal Bilgiler Ders Kitabı İnceleme ve Tasarlama Kılavuzu*. Ankara: Pegem Akademi.
- Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2021). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.